

1921 YILI İLK YARISINDA TÜRK, FRANSIZ-İTALYAN YAKINLAŞMASI KARŞISINDA İNGİLİZ POLİTİKASI ve MUSTAFA SAGİR OLAYI

Dr. ESAT ARSLAN

GİRİŞ

Londra konferansından sonra İngiltere ve onun "Batı Anadoludaki Kılıcı" Yunanistan iyice yalnız kalmış, bu yalnızlığı gidermek amacıyla İngiltere'nin teşvikiyle yeni bir saldırıya geçmişti. Sonuç hüsrana... II. İnönü kazanılmış, Anadolu büyük ölçüde Ankara hükümetine karşı olan asilerden temizlenmiş, düzenli orduya geçilmişti. Bu durum Fransız ve İtalyan yakınlaşmasını iyice su yüzüne çıkarmıştı. İki zafere rağmen, İngiltere gözünde maalesef Ankara Hükümeti daha rüştünü ispat edememişti. Sevr, zamanın süper gücü İngiltere'yi yeniden "Güneş Batmayan Ülke" konumunu karşı konulmaz bir biçimde perçinleşmişti. Dünya; İngiltere, sömürgeler ve İngiltere'nin çıkarlarını elde etmede yardımda bulunan birkaç Avrupa Devleti'nden ibaretti. Almanya ve Rusya'nın siyasî ve askerî platformdan çekilmesi ile dünya İngiltere'nin gözünde iyice küçülmüştü. Her devlete nota verilir, herkese hesap sorulabilirdi. Dünyada tek süper güç kalmanın mantalitesi buydu.

İTALYA'YA NOTA, FRANSA'YA GÖZDAĞI

Büyük savaşta, birlikte hareket eden üç devletten ikisinin açıkça Ankara hükümetine yakınlaşması İngilizleri iyiden iyiye düşündürü-

yordu. Yapılan sözleşmelerin içeriği ne idi? İngiltere sonunda dayanamadı; İtalya ve Fransa'dan Ankara ile akdedilen anlaşmalar hakkında resmen detaylı bilgi istedi¹. İtalya'ya verilen nota, hükümete ulaşınca Kont Sforza bir beyanat verme gereğini hissetti:

*"Fransa, Bekir Sami Bey'e karşı teveccüh gösterirken İtalya buna kayıtsız kalmıştı. İtalya, Ankara ile anlaşma yapınca dost bir ülke (İngiltere) bizden detaylı bilgi istemiştir."*²

Ankara Hükümeti, Türkiye'deki durumdan Yunanistan kadar İngiltere'yi de sorumlu tutuyor; Türk ulusal akımına engel olmakla suçluyordu. İngilizlerin siyasetlerine güvenmiyor; özellikle Londra Konferansı'nda savaşı iki taraf arasında uzlaşmaya varılmasında sözde önemli bir rol oynamak amacını güdüyordu; oysaki, bu siyasetin başlıca uygulayıcısı olan Başbakan Lyod George, Doğu Sorunu'nu Kemalistlerin emellerine göre çözümlenmeye çalışılan İtalya ile Fransa'nın ortak davranışlarını etkisiz bırakmak amacıyla Yunanlıları, tutumlarında inatçı olmaya ve savaşı sürdürmeye özendiriyordu.

İNGİLİZLERİN YENİ TÜRK DEVLETİNE BAKIŞ AÇISI

İngiliz devlet adamları arasında görüş birliği yoktu; örneğin Lyod George Yunanistan'dan yana bir siyaset uygularken, İngiliz Dışişleri Bakanlığı İstanbul'daki Padişah Hükümeti'ne karşı sempati duyuyor; Türklere "uygun öneride bulunarak, aklı başında tüm unsurları tahtın çevresinde toplamanın önemine değiniyordu".

Yine İngiltere Dışişleri Bakanlığı, Türk ulusal akımını "macera ardında koşan birkaç haydudun eseri³ gibi göstermeye yeltenen Padişahın yetkisinin İstanbul'un surlarını aşmadığını bildiği halde onun söz-

1 ATASE Arşivi, Arş. No: 5/70, Dol No: 12, Göz No: 2, Kıs No: 701, Dos. No: 20, F.No: 159.

2 ATASE Arşivi, Arş. No: 5/701, Dol. No: 1, Dos. No: 20, Göz No: 2 F.No: 145.

3 FO/6468/E 3765-DBFB I/XVII, s. 87-91 (R. Selâhi Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C. II, TTK Basımevi, Ankara 1986, s. 147.)

de yasal yönetimini" körü körüne destekliyor; Sir Horace Rumbold ve yardımcılarında Andrew Ryan gibi Padişah yanlılarının çevirdikleri düzenlere son vermeye yanaşmıyordu.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden D.G. Osborne bu konuda şu görüşleri öne sürüyordu: "Onuru incinen Padişah, duruma ulusal açıdan değil, kişisel açıdan bakıyor... Türk ulusal akımını, Türk olmayan ve ülkenin çıkarları için çalışmayan bazı haydutların zulmü olarak göstermek gülünçtür. Kemal, Garibaldi⁴ gibi hem haydut, hem yurtseverdir; dolayısıyla ona saygı göstermemek ve hayran kalmamak güçtür."

İngilizler, Bekir Sami'yle yalnızca tutsakların karşılıklı değiştirilmesini öngören bir sözleşme yapmalarına, yapılan bu sözleşme Ankara'yla olan ilişkilerini resmi bir platforma oturtmasına rağmen, ilişkilerini ısrarla İstanbul üzerinden yapıyorlardı. 16 Mart 1920'de İstanbul'un Bağlaşık Devletlerce resmen işgaline karşılık Anadolu'da, Ankara Hükümeti de Lord Rawlinson'un kardeşi Yarbay Rawlinson'u tutuklamıştı. O başta olmak üzere diğer İngiliz tutsaklarının aileleri Dışişleri Bakanlığı'na baskı yapıyorlardı. İngilizler, İngiltere Dışişleri Bakanlığı sorumlularından Robert Vansitlord tarafından 16 Mart 1921'de imzalanan sözleşme gereğince, Malta'daki tutsaklardan ilerde Mustafa Kemal'in başına bela olacak İttihatçı gruptan seçerek⁵ serbest bırakmışlardı. Onların bu oyununu sezen Mustafa Kemal, ilgili sözleşmeyi uygulamadan kaçıyor, bunun doğal sonucu olarak Ankara ve Londra'nın arası açılıyordu. 15 Mart 1921'de Tâlat Paşa'nın Ermeni katliamına kurban gitmesiyle, İttihatçılar çalışmalarını Enver Paşa etrafında birleştirmişlerdi. Bu arada Ankara'da ittihatçıların ve özellikle Halil Paşa'nın Trabzon'a gelmesiyle kuşku ve kuruntu son dereceye ulaşmıştı. Bunun üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla, Enver ve Halil Paşa'larla onların yandaşlarının ülkeye sokulmaması resmileşmekte

4 Garibaldi, İtalya'nın birleşmesi için savaşan ihtilalci önderlerden biridir.

5 R. Selâhi Sonyel, a.g.e., Belge No: 7 ve 7A.

ve özellikle doğu bölgesinde bu yolda propaganda yapan kişilerin takip ve şiddetle cezalandırılacağı kesin ve sert ifadeyle belirtilmekteydi⁶. Bakanlar Kurulu kararını atfen, Genelkurmay Başkanlığı emri ile de Cephe Komutanlıklarına aşağıdaki biçimde yayımlanmaktaydı:

"Garp Cephesi Kumandanlığı'na gayet acele harp telgrafıdır. İngilizlerin bu defada komünistliği taamiye (görmezlikten gelme) bir maske altında Anadolu'ya bilhassa taraf, taraf isyanlar vücuda getirmeye çalışacak bazı kimseleri ithal edecekleri haber alınmıştır. Enver Paşa'nın da komünistlik lehine bazı teşebbüsatte bulunduğu ve kendisinin elyevm, Moskova'dan gaybubeti tahakkuk etmiştir. Gerek kendi namına sahillerimize ve kara hudutlarımıza gelecek eşhasın ve gerekse vücudu halinde bizzat Enver Paşa'nın teokif olunarak sevki, ... tamim ve ehemmiyetle tebliğine işbu şifrenin duhulunun işaretini rica ederim.

Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi,

Fevzi"⁷

Genelkurmay Başkanı benzer bir emri de Doğu Cephesi Komutanlığı'na gönderiyordu:

"... vürudu halinde bizzat Enver'in teokif olunarak sıkı bir inzibat altında doğruca mafhuzen Ankara'ya gönderilmesi lüzumunun alakadar memurlara mahremene olarak tebliği. ..."⁸

Bu emir üzerine Kâzım Karabekir Paşa'da kendi emrindeki komutanlara şöyle emir veriyordu:

"... Gerek sahillerimize ve gerekse kara hudutlarımıza Enver namına gelecek bilcümle eşhasın ve gerekse vürudu halinde bizzat

6 ATASE Arşivi, Dol.No: 59, Göz.No: 23, Kls. No: 1041, Dos.No: 448, F.No: 10.

7 ATASE Arşivi, Dol.No: 12, Göz.No: 1, Kls. No: 692, Dos.No: 155 F.No: 7.

8 Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkanı**, İstanbul 1967, s. 132-13.

*Enver'in tevkif olunarak sıkı bir inzibat altında doğrucu Ankara'ya gönderilmesi ve muvacehe-i millette hesap sorulması Hü-kümetimizin cümle-i mukarreratındandır."*⁹

Görüldüğü gibi, İngiltere'nin bu ikili oyunu bütün düzeyleri kapsayacak tarzda bir seri önlemler alınmasını gerekli kılmıştır. İngiltere savaşı tutsaklarının bırakılması için Hindistan Müslümanlarının önderi Ağa Han'ı da, Bekir Sami'ye onun sözünü tutması konusunda bir mektup göndermesi açısından devreye sokmuşlardı. Bekir Sami'nin görevinden çekilmesi üzerine, İngilizler mektubun göndertirilmesinden vazgeçtiler.

ANKARA HÜKÜMETİ'NİN SINANMASI

Yeni Türk Devleti sadece içeride aldığı pragmatik kararlarla değil, aynı zamanda uluslararası platformda da varlığını kabul ettirmeye başlamıştı. Padişaha, halifeye, İstanbul hükümetine rağmen yeni oluşumun güç odağıydı. İngilizler için farkındaydı. Deneme yanılma yöntemiyle değil, bilinçli ve kademeli olarak sınanmalı, kararlılığı tesbit edilmeli, pazarlık gücü olabilecek argümanlar için ödünler verilmeliydi. İşte şimdi, Ankara Hükümeti'nin Hint Müslümanları nezdinde oluşan olumlu gidişatının sınanma zamanı gelmişti. Bu olay, Kurtuluş Savaşı tarihinde "Mustafa Sagir" olayı olarak geçen Ankara Hükümeti'nin kararlılığı, İngilizlerin prestij yitirme çabalarıydı. Aslında bu olay bir İngiliz komplosu ve bu komplo karşısında Ankara Hükümeti'nin sınanması idi.

BİRİNCİ EL BELGELERDE MUSTAFA SAGİR OLAYI

Temmuz 1920 başlarında İstanbul'a yuvarlak yüzlü, ince bıyıklı re-dingot gömlekli, alışlagelmiş çizgili İngiliz kravatlı 40 yaşlarında bir kişi gelir. Adı Mustafa Sagir'dir. Görevi Hindistan Hilafet Heyeti İstanbul Murahhası'dır. 15 Kasım 1920'de İstanbul hükümetine mür-

9 Nurettin Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri*, 1955, s. 355.

caat eder, sekiz gün sonra istihbarat zabiti Şevket imzalı, ayyıldız mühürlü, fotoğraflı "fevkâlade şayan-ı itibar edileceğine dair" bir kimlik kartı alır. Kimlik kartı ATASE arşivindedir¹⁰ (Foto. 1). Sagir, Şehzadebaşı'nda bir ev tutar, buradaki gençleri evine davet ederek Kuva-yı Milliyeci rolüne bürünerek gençleri etrafına toplar. Bir süre sonra kendi evinde yapılan bir toplantıda bilinçli olarak İngiliz polisler evine gelir, toplantıda herkes ile birlikte o da tutuklanır. Sonra serbest kalır. Birkaç gün sonra Varna yoluyla denizden Anadolu'ya geçmek ister, Bulgaristan treninde Çatalca civarında Yunanlılar tarafından sözde tutuklanır. Atina'ya götürülür. Atina'ya gitmesinin nedeni ise açıktır. Yunan istihbaratının esas bilgi unsurları ile bilgilendirilecek karşı casusluk teşkilatının eylem bilgileri ile donatılacaktır. Ancak İngilizler Mustafa Sagir'e çok emek vermişlerdir. Henüz beş yaşında iken, on Hintli çocuktan biri olarak Londra'ya getirilmiş, İngiliz çıkarlarına göre yetiştirilmiş, kendi ifadelerinden de anlaşılacağı üzere tamamen bu amaç için eğitim görmüş, 25 yaşından itibaren de İngiltere namına casusluğa başlamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi İngilizler'in stratejisi, gelişen olayları kaynağında görme, boyutları irdeleme, karşı harekette mümkün olduğu kadar ön alma biçimindeydi. Geleneksel anlayış, anenevi strateji bu idi, ama yine de İngilizler'in bütün endişesi, Türk ulusal hareketinin Hindistan Müslümanlarının üzerindeki etkisi ve Sevr Antlaşması'ndan bu yana gelişen olayların kendilerince nasıl değerlendirildiği, konusuydu. Yeni Türk Devleti'nin Hint Müslümanları üzerindeki etkisi özellikle Bakü ve Diyarbakır'daki danışmanlarının faaliyetleri ne boyutlarda idi? Genişleme gösterirse hangi yol ve hangi araçları kullanabilirdi? Bu tehlikeli durum kaynağında öğrenilmeliydi. Bu da, İngiliz İstihbarat Servisi'nin işiydi.

Bu konuya açıklık getirmek açısından Ankara Hükümeti'nce görevlendirilen Mülazım Evvel Hasan Fehmi'nin Mustafa Kemal'e sun-

10 ATASE Arşivi, İstiklal Harbi Albümü No: 8.

duğu rapora göz atılması yararlı olacaktır (Ek-1)¹¹. Ek-1 Raporun detaylı incelenmesinde görüleceği üzere Ankara'ya gidip, her yere bir anda burnunu sokan Mustafa Sagir'in durumundan merkezi yönetim işin başından beri farkındaydı. Bunu kanıtlayan bir diğer belge de aşağıdadır.

"Müdafaai Milliye Vekaletine

Şifrenin mahalli keşidesi	: Diyarbakır	Şifre Halli
= Tarih	: 30.2.37	aded
= Vürudu	: 5.2.37	600
Şifreye hal eden	: Adana	

Bir iki aya mukaddem Ankara'ya gelen Hindistanlı Mustafa Sagir Bey'in Hint Heyeti riyasetinde vukuubulan müracatı üzerine cephe emrine izamina müsade buyrulması, 1317 tarihinde arz ve istirham olunmuş idi. Henüz bir emir ve işar samimiyetleri size vurud etmediğinden azami emrinin icap edenleri itasına ve keyfiyetten cephenin haberdar edilmesine müsaade buyurulması maruzdur.

Elcezire Cephesi İstihbarat Müdürü Cemal

(Üzerindeki not)

Casus imiş,

Millet Meclisi'nden sorduk

Cevap geldi"¹²

Hindistan'ın Hilafet temsilcisi rolüne bürünerek 28 Kasım'da İnebolu'ya, 11 Aralık 1920'de Ankara'ya gelen, ama İngiliz istihbaratının ajanı olarak çalışan ve Mustafa Kemal'e suikast düzenlemeye yeltenen¹³ Mustafa Sagir çok geçmeden Yeni Türk Devleti'nin istihbarat servisinde tutuklanıyordu. Teknik açıdan bakıldığında casusluğu apaçık ortada olan Mustafa Sagir kimdi? İstiklâl Mahkemesi tutanaklarından elde edilen bilgilere göre Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 9 Mayıs

11 ATASE Arşivi, Arş. No: 4/4479, Do.No: 12, Dos. No: 150, Göz. No: 1 Kıs. No: 691, F.No: 61, 14.6.337 (1021).

12 ATASE Arşivi, Arş. No: 1/4280, Dol.No: 9, Dos.No: 20, Göz.No: 4, Kıs. No:555, F.No: 9.

13 Yusuf Hikmet Bayur, **Yeni Türkiye Devleti Harici Siyaseti**, İstanbul 1935, s. 71-72.

1921'de Sagir'in özgeçmişini ortaya koyarak, İngilizler'in "Sömürge siyasetinin temel taşlarını dünya kamuoyuna veciz bir biçimde açıklıyordu (Ek-2). İngiliz çıkarlarını önde tutmayı kendine şiar edinmiş Sagir'in herşeyin bittiğini anladığı anda, idamından 25 gün önce Albay Wood'a kendi el yazısı ile yazdığı mektup gerçekten ilginç ve irdelemeğe değer... Foto-2'de sunulan mektubun İngilizce fotoğrafları ATASE Arşivi'nden alınmıştır. Mektubun okunabilen önemli İngilizce bölümleri Ek-3'te, bütünü'nün tercümesi Ek-4'te ve konuyla ilgili 19 Haziran 1921 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde çıkan yazı Ek-5'de, sunulmuştur. Gazete haberi irdelendiğinde günün koşulları içerisinde kamuoyu oluşturulmasına matuf mektubun vurgulayıcı bölümleri ön planda tutulmuştur. İngilizce mektubun ilgili bölümleri incelendiğinde, Mustafa Sagir öylesine üst düzey bir hiyerarşik yapı içerisinde ki, Lord Kurzon (Dışişleri Bakanı) Kraliyet Genelkurmay Başkanı Malta Askeri Valisi, arkadaşı Hindistan Genel Valisi ilk ağızdan akla gelen isimler... Aslında böyle bir kişinin Ankara'ya gönderilmesi, diğer açıdan Ankara'ya verilen önemi de kanıtlamaktadır.

Hindistan'ın Hilafet Temsilcisi olarak gelen bir Hintli Müslüman, İngilizden daha iyi İngiliz olduğunu kendi ağzından şöyle belirtiyordu:

*"Her şeyden evvel bir İngiliz teb'asıyım ve çocukluğumdan itibaren onlar tarafından yetiştirildim. Şayet Türkler de bana İngilizler kadar iyi davranmış olsalardı, o takdirde bütün kalbim ve ruhumla onlar için çalışırdım"*¹⁴. (Ek-4)

Mektubun başı Yeni Türk Devleti'ne verilen gözdağı, ikinci kısmı kendi teşkilâtına karşı günah çıkarma, son kısmı da her bilinçli bir casus gibi, üstlerine "ağzımı kapalı tutmayı yeğlerim" şeklindedir.

Mustafa Kemal, Yeni Türk Devleti'nin kararlılığını, egemenlik ve bağımsızlığın elde bulundurulmasının ilk koşulu olarak öngörüyordu.

14 · ATASE Arşivi, İstiklâl Harbi Albümü, No: 8.

İngilizler, kararlı olunca hele bu kararlılık halk direnişine dönüşürse, kararlarından hemen cayıyorlardı. Mondros Mütarekesi'nin hemen sonrasında 13 Ocak 1919'da Kars'a Askeri Vali olarak atanan İngiliz albayının gönderdiği Ermeni Vali'yi Kars halkı istemeyince, "olursa Kars'ı kana boyarız" direnişi ile Ermeni Valiyi Erivan'a geri göndermişlerdi. Mustafa Kemal şunu da iyice biliyordu. İngiliz politikası kim olursa olsun, kişileri, toplumları, milletleri kullanıyor, kendi çıkarlarına hizmet ettiriyor, en kötü durumda kaderine terk ediyordu. Bu durumda İngilizlerin politikası, Mustafa Sagir'in kurtulması değil, idamından sonra Hindistan'da bir propaganda malzemesi olarak kullanılmasıydı. Görünürde Sagir'in serbest bırakılması için İngiliz Yüksek Komiseri Sir. H. Rumbold'un yaptığı başvurulara karşın Mustafa Sagir 23 Mayıs 1921'de Ankara İstiklal Mahkemesi'nce yargılanarak ölüm cezasına çarptırılıyor; bir gün sonra ivedilikle idam ediliyordu. İdam haberini 25 Mayıs 1921 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesi "Dünkü İdam Casus Mustafa Sagir Asıldı" başlığı ile veriyordu. Gazete haberi Ek-6'da, sunulmuştur. Bu icraata karşı hazırlıklı olunmalı ve öncelikli olarak "Halkla ilişkiler" disiplini açıklıkla kullanılmalıydı. Bu espriden yola çıkan Mustafa Kemal 27 Haziran 1921'de Hint Müslümanlarına hitaben bir beyanname, Mustafa Sa-gir'in gerçek kimliğini ortaya koyduktan sonra, İngiliz Hükümeti'nin Ankara'ya attığı önemi ustaca ortaya koyuyordu. Halkla ilişkiler disiplininin açıklık ve en yetkili otoriteden bildirilme ilkesi ve kararlılık gösterisi şu şekilde vurgulanıyordu:

"Büyük Millet Meclisi Hükümeti tabiatıyla her medenî hükümetin vechile bu casusu derhal idam ettirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Mustafa Sagir hakkında işa'a (yayılmış) edilmiş şeyleri tekziben (yalanlıyarak) Hindistan ahali-i müslümanlarına hakikî hali arz eder ve ahali-i müslümanın her vechile basiretkâr (sağduyulu) bulunmasını tevhid ederim"¹⁵. (Ek- 8)

İngilizce Morning Post gazetesi, bu idam kararının yerine getirilmesini "İngiliz uyruklu bir Müslümanın katli biçiminde yansıtıyor"¹⁶; ama Mustafa Sagir İstanbul'dan ayrılmadan önce onun ilişkilerini iyi bilen İngiliz Yüksek Komiser Vekili Frank Rattigen idam kararını "canavarlık" olarak nitelemediğini; bunun, ancak "Ankara'nın İngiliz yönetimine karşı beslediği aşırı düşmanlık duygusunun belirtisi olduğunu" 29 Mayıs'ta Lord Curzon'a bildiriyordu. Mustafa Sagir ile ilgili Ankara Hükümeti'nin beyannamesi Anadolu Ajansı kanalıyla Hindistan ve tüm dünyaya duyurulurken asıl önemli olan bu beyannamenin İstanbul'da yayınlanmasıydı. Ayrıca İstanbul Hükümeti'ne hitaben bir başka beyanname ile Padişahın konumu dikte edilmeliydi. Bu iki beyanname el altından halka dağıtılıyordu. İkinci beyannamede; "Mustafa Sagir'in itiraflarıyla İngiliz Hükümeti'nin yeryüzünde ne müthiş bir casus şebekesi meydana getirmiş olduğu belirtiliyor. Bütün bu devletler hukukuna uymayan Cemiyet-i Akvam (Birleşmiş Milletler) temsilcisine arz edileceğini ve dünyada hiç bir hükümetin böyle bir namussuzca işlere tenezzül etmeyeceğini beyan ile İngilizlerin Cemiyeti Akvam'ca sorgulanması isteniyordu. Bundan sonra Padişah, Büyük Millet Meclisi'nin hukukunu tasdik etmeyip, İngilizlerle birlikte hareket eder ve Anadolu'nun teslimini kabul ederse kendisinin halife ve padişah hukuğu yok sayılacaktır"¹⁷ deniliyordu (Ek-9).

MEDYA'DA HİNDİSTAN VE İNGİLTERE

İngilizler Ankara'ya çeşitli komplolar düzenlerken Hindistan'da durum nasıldı? Hindistan'da emperyalizm aleyhine gösteriler mitingler ve grevler birbirini kovalıyor ve Hindistan'daki karışıklıklar Ocak ayından bu yana aralıksız devam ediyordu. Bu duruma paralel olarak İngiltere'de de savaş ekonomisinden sonra grevler çoğalmıştı. Türk, Fransız, İngiliz, Rus ve Arap basını bu olayları özet olarak aşağıdaki gibi veriyordu:

16 Morning Post Gazetesi, 6.5.1921.

17 ATASE Arşivi, Arş. No: 1/4283, Dos.No: 109, Göz.No: 5, Dos.No: 118, F.No: 5.

18 Ocak 1921'de "L'information" gazetesi "Daily Mail"den alıntı yaparak Hindistan'daki karışıklıkları şöyle özetliyordu:

"Ayaklanmalar, Race Barell ilçe merkezinde meydana gelmekte ve köylüler soylulara saldırmaktadır. Kaharya pazarındaki yağmayı polis ancak önleyebilmiş ve elebaşları tutuklanmıştır. Luckow Komiserinin son karışıklıklar konusundaki raporu, politik kışkırtıcıların suç ortaklığını ortaya koymuştur"¹⁸.

Hindistan'da Allahabad'dan alınan bilgiye göre, Esparay bölgesindeki isyan şiddetlenmiştir. 10.000 kişilik bir nümayişçi grubu isyanda tevkif edilenlerin tahliyeleri için nümayişlerde bulunmuşlardır. Bu nümayişte ölü ve yaralı olduğu gibi 600 de tutuklu vardır."

Tele Havadis, 27 Şubat 1921 tarihli sayısında:

Hindistan'da başgösteren isyan bütün halka sirayet etmektedir. Daily Telegraph gazetesi Hindistan'da vaziyetin pek mühim olduğunu, 1857 senesinden beri bu derece geniş bir isyanın baş göstermemiş bulunduğunu yazıyordu.

27 Şubat 1921 Moskova Telsizi: Berlin-20, Hindistan'dan alınan malumata göre Britanya Hükümeti'nin mümessil-i âlisi bulunan Dük Dokunart'ı hamil tren Hindistan'ın payitahtına gitmekte iken ihtilalciler tarafından tevkif ettiği cihetle "Delhi'ye avde-te mecbur olmuştur"¹⁹

diye bildiriyordu.

Türkiye Havas ve Reuter Ajansları da

"İngiltere'de tren memurlarının grev olasılığı olduğunu"

18 Nisan 1921 tarihli ajans haberi ile veriyordu²⁰

18 ATASE Arşivi, Arş. No: 1/4280, Dol. No: 9, Kls.No: 543, Dos.No: 193, Göz No: 4, F.No: 19.

19 ATASE Arşivi, Arş. No: 1/4283, Dol.No: 11, Göz No: 2, Kls. No: 636

20 ATASE Arşivi, Arş. No: 1/4283, Dol. No: 11, Göz.No: 2, Kls. No: 709, F. No: 22.

27 Nisan 1921 tarihli İzmir gazeteleri İngiltere'de;

*"Maden kömürü amelelerinin grevi bidayetinden bugüne kadar husule gelen zarar yirmi milyon İngiliz Lirasıdır"*²¹

şeklinde İngiltere'deki sıkıntıları dile getiriyordu.

2 Mayıs 1921 tarihli Arap gazetelerinde durum bundan farklı değildi:

"Hindistan'ın Bengal Vilayeti'ndeki Recace hapisanesinden 600 mahpus muhafızların silahlarını alarak firar etmişlerdir. Hükümet rüesadan iki kişiyi tevkif etmesi üzerine halkın infialı, bunların hükümetin elinden itfaa (kurtarmağa) muvaffak olmuştur. Ertesi günü hükümet aleyhine büyük bir nümayiş icra edilmiş, hükümet, zabıt, silah istiamaline (kullanılmasına) mecbur kalarak, nümayişçilerden maktul ve pek çok mecruh olmuştur".(Bkz. dn. 21)

Müslüman çoğunluğun bulunduğu yerlerde, ülke çapında meydana gelen karışıklıklara ise, Belçikalı diplomat Dewvella 17 Mayıs 1921 tarihli raporunda şöyle değerlendirdiyordu:

*"Türk Millî Hareketi Ankara'dan Kafkasya, İran, Arabistan, Suriye, Mısır'a aksetmekle kalmadı, tesir sahasını Balkanlar, Rumeli ve özellikle gayelerine uygun bir saha olan Arnavutluk'a kadar genişletti. Arnavutluk güneyinde hüküm süren karışıklıkta Ankara hükümetinin parmağı olduğu bilinen bir gerçektir"*²²

Hint Müslümanlarını sadece doğruların çarpıtılmasıyla etkilemek yetmiyordu. Aynı zamanda kendi kontrolleri altına bulundurdıkları iki dinî merkezden, İstanbul ve Mekke'den başta Hindistan olmak üzere bütün İslâm alemi yalan bilgiler ile etki altına alınmalıydı. İngilizler, Osmanlı Padişahı Vahdettin ile Hicaz Kralı Şerife her iste-

21 ATASE Arşivi, Arş. No: 1/4283, Dol.No: 11, Göz. No: 2, Kls. No: 709, F. No: 83-84.

22 Zeynep Kerman, **Belçika Temsilciliği Vesikalarına Göre Millî Mücadele**, İstanbul Dergâh Yayınları 1987, Rp. Ta: 17 Mayıs 1921.

diklerini yaptıracaklarına inanmışlardı. Çabalarını bu iki merkezde yoğunlaştırdılar ve bu iki dinî lideri kendi emellerine hizmet edecek tarzda kullanmaktan kendilerini alamadılar. Konuyla ilgili haber 17 Mayıs 1921 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde, gazetenin özel muhabiri tarafından Zonguldak çıkışlı olarak aşağıdaki biçimde veriliyordu:

"PADIŞAH'A IMZA ETTİRİLEN YENİ BEYANNAMELER

Zonguldak - 16 Mayıs (Muhabir-i Mahsusamızın Telgrafıdır) İngilizler Alem-i İslamiyetteki isyanı teskin için bir taraftan Hicaz Kralı Şerif'e İslam Kongresi toplattırmağa çalışırlarken diğer taraftan İstanbul'da Padişah'a bazı beyannameler imza ettirerek Hindistan'a göndermekte olduklarını haber aldım. İngilizler tarafından imza edilen bu beyannamelerde Anadolu Hareketi bir isyan mahiyetinde gösterilmektedir. Padişah Damat Ferit'le birlikte İngilizlere alet olmakta ve İngilizler hizmetine çalışmakta devam ediyorlar."

İNGİLİZ GERÇEKLERİ GÖRME POLİTİKASI

İngilizlerin Ankara'ya karşı uyguladıkları çifte standart, ancak görü-nürde kendilerince adlandırılan "tarafsızlık politikası" hedefler doğru saptanmadığı için bir türlü yürümüyordu. Gerçekten endişe duyanlardan biri de olaya daha yakın olan İstanbul'daki İşgâl Kuvvetleri Komutanı İngiliz General Harrington'du. Olayın boyutlarını iyi kavrayan Harrington İngiliz Savaş Bakanlığı'na 10 Mayıs 1921'de şu telgrafı çekmekten kendini alamıyordu:

"... Kanaatimce, Mustafa Kemal tamamen haşindir. Bizim içerdeki ve dışardaki güçlüklerimizi pek iyi bilmektedir. Tarafsızlık çalışmalarımıza inanmamaktadır. Yunanlıları tekrar yeneceğinden ve sonra bizi önüne katacağından muhtemelen emindir."²³

23 N. Bilal Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)*, 1972, s. 23.

İngiliz dış politikasını, Türk tarafına çevirmek, bir yerde denge durumuna getirmek bile, gerçekten çok zor bir durumdu. Şimdi de bu politik değişim grafiğine bakalım. İkinci İnönü Muharebelerinin İngiliz asker sivil üst yönetiminde meydana getirdiği tartışmalar özellikle kabine toplantılarında uzun görüşmelere neden oldu. Bu tür görüşmelerdeki bilgi kaynağı kuşkusuz çoğu gizli olarak gönderilmiş olan İstanbul kaynaklı raporlara dayanmaktaydı²⁴

Bu tür raporların birisi yukarıda belirtildiği gibi General Harrington tarafından gönderilen 10 Mayıs 1921 tarihli olanıydı. Bu raporda özetle:

"Yunan askerleri yüksek kumandaya güvenlerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Ankara öncesinden çok daha güçlüdür, iç hatlarda yedi Yunan Piyade Tümenine karşılık 12 tümenleri vardır. Ocak ayından beri güçleri ve kendilerine güvenleri muhakkak ki artmıştır. (...)

Mustafa Kemal, bizim içerideki ve dışarıdaki güçlüklerimizi pek iyi bilmektedir. (...) Yunanlıları tekrar yeneceğinden ve bizi önüne katacağından emin görünmektedir" (Bkz. dn. 23) deniliyordu.

Bu sözleri ile General Harrington, birbuçuk yıl sonra meydana gelecek olan askeri-politik gelişmeleri adeta önceden hisseder gibiydi. İstanbul'dan gönderilen raporlar, İngiliz Savaş Bakanlığı'nda birikti, sonunda bu bakanlık ile Genelkurmay'ın ortak görüşleri şöyle saptandı:

"Anadolu'daki Yunan Ordusu'nun durumu bozulmuştur. Mustafa Kemal ordusunun durumu ise iyileşmiştir. Yunanlıların İzmir'e dökülmesi için bütün olasılıklar mevcuttur. Izmit Yarımadası'ndaki Yunan kuvvetleri çekilmek üzeredir. İstanbul'daki müttefik kuvvetler ile Kemalistler karşı karşıya geleceklerdir. İstanbul'da

24 İzzet Öztoprak, "31 Mart 1921 İkinci İnönü Zaferi", **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı: 22 (Şubat 1987), s. 171-172.

sömürge askerlerinden meydana gelen altı tabur asker bulunmaktadır. Askeri bakımdan zayıf olan İngiliz kuvvetlerinin İstanbul ve Çanakkale Boğazı'ndan çekilmeleri gereklidir."(Bkz. dn. 23)

Askeri makamlarca saptanmış olan bu görüş, İngiliz Hükümeti'ne sunulmuştu. Diğer yönden İngiliz Dışişleri, askeri kanadın bu muhtırasına karşı çıktı ve düşüncelerini 30 Mayıs 1921 tarihli muhtıra ile belirtti. Diplomatların görüşlerine göre; "İngiliz ticareti darbe yiyecektir. Yunanlılar yenildikten sonra Mustafa Kemal'in karşısında hiçbir kuvvet kalmayacaktır. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nda Türklere karşı kazandığı zaferin bütün meyvelerini kaybedecektir. Doğu ve Batı Trakya'yı da içine alan büyük Türk İmparatorluğu yeniden kurulmuş olacaktır. Bu imparatorluk Boğazlara kumanda edecektir... İstanbul, bütün İngiliz aleyhtarı propaganda ve İngiltere'nin Hindistan İmparatorluğu'nu çökertmek amacı güden Pan-İslamizm (İslam Birliği) hareketinin merkezi olacaktır. Ankara ile Moskova arasında ittifak vardı. Hindistan İmparatorluğu'nu çökertme gayesinde Moskova ile Ankara birleşiyorlardı. Hindistan için tehlike büyüktü. İstanbul'u boşaltmak, İngiltere'nin takip ettiği politika için yıkıcı olacaktı. Yunanlıların bozguna uğramaları acaba gerçekten kaçınılmaz birşey miydi? Bozgunu önleyecek önlemler yok muydu? İngiliz askerlerinin İstanbul'da kalmaları Britanya İmparatorluğu için hayatî önem taşıyordu. Bu uğurda müttefiklerin de desteğini aramak gerekecekti."

Görüldüğü üzere, İngiliz diplomatlarınca, Türkiye'nin Büyük Britanya İmparatorluğu'nun sömürge siyasetini çökerteceği ileri sürülüyor, büyük bir Türk İmparatorluğu korkusu hakim bulunuyordu. Oysaki, Türkiye ulusal toprakları üzerinde bağımsızlık için çarpışıyordu; varolmak veya yok olmak kaygısı içindeydi.

31 Mayıs 1921 günü yapılan İngiliz Bakanlar Kurulu toplantısında yukarıda açıklamaya çalıştığımız iki görüş askerlerin ve diplomatların görüşleri tartışıldı. Toplantıya, İstanbul'dan çağrılan General

Harrington ile Genelkurmay Başkanı Sir Henry Wilson da katılmıştı. Tartışmalar sırasında Koloniler Bakanı W.S. Churchill, Dışişleri Bakanı Curzon'un görüşlerine katılırken; Hindistan Bakanı Montagu da askerlerin düşüncelerine meyletmişti. Bu tür toplantılar 31 Mayıs - 9 Haziran arasında sık sık düzenlendi ve Venizelos ile temasta bulunuldu. Sonuçta Dışişleri ağır basmıştı. Askerlerin kaygılarına rağmen İngiltere, İstanbul ve Boğazlar bölgesinde kalacaktı.

İngiltere'de asker-sivil üst düzey yöneticileri arasındaki tartışmalarda belirtilen düşünceler, İkinci İnönü çarpışmalarının İngiltere'de önemli sıkıntılı durumlar yarattığını gösterdiği gibi, İngiliz imparatorluğunun gücü konusunu da ortaya koyması bakımından dikkate şayandı.

İngiliz diplomasisi varılan karar doğrultusunda yeni bir Yunan yenilgisini önlemek için 1921 Haziran'ında yoğun bir çalışma gerektirecek olan arabuluculuk yolunu deneyecek ve doğal olarak bu yolda da, daha önceleri yaptığı gibi, Fransa ile İtalya'yı yanına alarak hareket edecekti.

Ankara'nın Franklin Bouillon'la görüşmelere başlaması İngiltere'yi endişelendiriyordu, siyasi görüşmelere bir baz oluşturması açısından Harrington'un direktifiyle İngiliz Subaylarından Binbaşı J. Douglas Henry ve Binbaşı Svurtan'ı İnebolu'ya göndererek, Refet Paşa ile görüşmesini sağlıyordu²⁵.

Bundan beş gün sonra, 18 Haziran 1921'de, İstanbul'da Ankara hükümetinin temsilcisi Hamit Bey, TBMM Hükümeti'ne: "İngilizlerin kendisine başvurarak barış için görüşmelere hazır olduklarını Mustafa Kemal Paşa ile hemen ilişki kurmak istediklerini ve ivedilikle karşılık beklediklerini bildiriyordu". Hamit Bey'e verilen karşılıkta görüşmelere hazır olunduğu bildirildi. 5 Temmuz günü Zonguldak'a gelen bir

25 Bifal N. Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1919-1922)*, a.g.e., s. 76.

İngiliz zırhlısı, Mustafa Kemal Paşa'ya General Harrington'dan aşağıdaki mektubu getirmişti:

*"(...) Düşüncelerinizi dinlemek ve bunları incelemek üzere İngiltere Hükümeti'ne bildirmekle görevliyim. (...) Görüşmenin İngiliz zırhlısında yapılması gerekir. (...) Mutabık iseniz, gerekli hazırlığın yapılabilmesi için size uygun olacak gün ve saati telleyiniz."*²⁶

Bu mektup öylesine ince bir biçimde kaleme alınmıştı ki, ilki "İngiltere Hükümeti adına görüşüp konuşmak için hiç bir resmî yetkisi bulunmayan" bir İngiliz Generali ile Yeni Türk Devleti'nin Devlet Başkanını aynı düzeye indirmek, görüşme yeri olarak da silahların gölgesindeki bir İngiliz zırhlısını seçmek. Ayrıca görüşme isteği General Harrington'dan gelmesine karşın ilişki arayanın ve görüşmek isteğinde bulunanın Mustafa Kemal olduğunu bütün dünyaya duyurmak. Oysa gerçek bu olmadığı gibi, yapılan da alışlagelmiş bir İngiliz düzeniydi.

Mustafa Kemal de mektuba aynı düzen ve ince politikayla cevap vermeliydi. O da öyle yaptı:

*"... 13 Haziran günü Binbaşı Hanri ve arkadaşı Inebolu'ya gelerek sizin, Binbaşı Hanri aracılığıyla Refet Paşa'ya önerilmiş olan ilkeler üzerinde benimle görüşmek istediğinizi söylemişlerdi. (...) Aramızda doğrudan doğruya yapılan yazışmanın başlangıcı budur. Ulusal isteklerimiz sizce bilinmektedir. Ulusal topraklarımızın baştanbasa düşmanlardan kurtarılması ile ulusal sınırlarımız içinde siyasî, iktisat, askerlik, adalet ve kültür yönlerinden tam bağımsızlığımız, ilke olarak kabul edilirse görüşmelere başlamaya hazır olduğumuzu bildiririm. (...) Yüksek dileğiniz yalnız durum üzerinde görüşmekse, bunun için arkadaşlarımızdan birini görevlendirebiliriz."*²⁷

Kuşkusuz bu mektuba karşılık gelmediği gibi, 1922 yılı Ağustos ayına değin de olumlu anlamda gerçek ilişkiler kurulamadı.

26 Atatürk, *Söylev (Nutuk)* C. II, 3 B, Ankara, A.Ü. Basımevi, 1966, s. 443-444.

27 Atatürk; *a.g.e.*, s. 444.

SONUÇ

Türkiye'de altı sömürge taburundan başka bir birliği olmadığı halde, İngiltere, o zamanki ifadeyle "Türkiye Müteellifin Kuvay-ı İlgâliyesi Kumandanlığı"nı elinde bulunduruyordu²⁸. Güç başka uluslar tarafından sağlanırdı ancak, beyin takımı İngilizlerden oluşmalıydı. Bu yüzden İngiliz istihbaratçılarının en iyileri İstanbul'daydı. Mustafa Kemal'in bizzat yönettiği dış politikayla, Bağlaşık Devletler arasındaki farklılıklar çok iyi değerlendirilmiş, İngiltere'ye karşı Fransa kartı ustaca kullanılmış, Sovyet Rusya ve İtalya ile ikili ilişkilere girilmişti. Hindistan müslümanlarının isyanından endişe eden İngiltere'ye karşı, yeni Türk Devleti'nin daha kuruluş aşamasındayken bile, kararlılıkla ve açıklıkla durulmuştur. Hindistan hilafet delegesi İngiliz casusu Mustafa Sagir'in haklı nedene dayanan idamının gerçekleştirilmesi İngiltere'nin bütün karşı propagandalarına rağmen, tüm dünya kamuoyunda ve Hindistan'da olumlu etkiler yaratmış, yeni Türk Devleti'nin devletleşme sürecine büyük bir ivme kazandırmıştır.

EK-1

A	H	4479
D		17-C
F		61-3

صفا

درد و ناله و بیهوشی که سوزش ... در هر دو طرف کمر و کمرگاه و ...
 این بیماری نیز بر پیوسته ...
 بر طبق ...
 این بیماری ...
 تشخیص ...
 سرمدی ...

سرمدی [استهضای صورت و ...]
 صورت استهضای ...

سرمدی [تنگی تنگ ...]
 سرمدی [تنگی تنگ ...]

سرمدی [تنگی تنگ ...]
 سرمدی [تنگی تنگ ...]

سرمدی [تنگی تنگ ...]
 سرمدی [تنگی تنگ ...]

سرمدی [تنگی تنگ ...]
 سرمدی [تنگی تنگ ...]

سرمدی [تنگی تنگ ...]
 سرمدی [تنگی تنگ ...]

سرمدی [تنگی تنگ ...]
 سرمدی [تنگی تنگ ...]

سرمدی [تنگی تنگ ...]
 سرمدی [تنگی تنگ ...]

سرمدی [تنگی تنگ ...]
 سرمدی [تنگی تنگ ...]

A	44/1479
D	17-C
F	61-8

حاشیه
۳

جانب دیگر و با کورده که مانده است در تمام فضاهای مذکور در این سند و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است

ماده

اینکه کوه انجیر در تمام فضاهای مذکور در این سند و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است

اینکه کوه انجیر در تمام فضاهای مذکور در این سند و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است

اینکه کوه انجیر در تمام فضاهای مذکور در این سند و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است

اینکه کوه انجیر در تمام فضاهای مذکور در این سند و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است

مستحق

مستحق

حاشیه: دیگر که انجیر در تمام فضاهای مذکور در این سند و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است و در صورتی که در این سند درج نشده است

مستحق

207
286

1
2
3
4
5

صغیر کمدن

آنکارینیشک تحصیلہ، بولندنقری (زور تہیہ،
 رخ [وہ کائن [توپشکان] دارالفنونہ کرمش
 بودادہ ہم تحصیل ایہ مشغول اذکور وہم وہ
 ایکی حندلی تہذیبی ایش . ہر پوجتہ
 سوکرہ قلدہ و فوٹو و لقی رہتی تہیہ الاحرار
 وطنیسی شام پولش و انگلزیہ عودت
 ایش .
 مصطفیٰ سفیر ، ۱۹۱۳ سنہی توژندن
 عینی سنہک تشرین اولہ قادار اولان مدقہ
 [ہا تیش] نامدہ کی انگلزیہ تہذیبہ حریمیسی
 ایہ دور عالم سیاحتہ حصر ایش . انگلز
 حکومتی ہر مسوولہ ایکی پایشن جاسوسہ
 تہذیبی کورشن ہر امور مالی آکلایش
 اولیور دی .
 سرقوم ، تشرین کازیک ہایدہ انگلزیہ مک
 [ساسوت آیتون] آہانہ عودت ایش ور
 وہان لوژرہ دن چاقویور . حندستان
 نظارتی کندیہ ایور شرقی دارہ سے
 کین ایلیور . مصطفیٰ سیرکلیہ وطنیسی
 نور کیہ ایران و قسماہ اخلاصان اسوالیہ
 مشغول اوقی و پروردگی وشیدن دائرہ
 نامدہ سی معلومادار ایش .
 ویرن حرب عجمی اعلان اولیور .
 حند . تاک و شیشی کتب ایش ایڈیکی
 ایور کندیسی حندستانہ کریدہ ورور .
 اودادہ ہر مدت والی عومیشک میتدہ
 چالیستہ قدن سوکرہ فرندہ حندستان
 نظارتی امور مالی مدبر عومیشی لورد
 [وادستونی] ک توصیہ ایہ ارکان حربیہ
 عجمیہ استخبارات و استعلامات شہیت
 مأمود ایلیور واطلع لوژرہ کلید .
 مصطفیٰ سفیر ہر حرب عجمی ایپندہ
 یک ہم روزان اوبناشدر . سوک و ظنیہ
 رسدہ ہر سنہ قادار چاہیشی ق مختلف
 ملکندردہ جاسوس و پروپاگاندا تشکیلاتیہ
 اوخر ایش و ہر سنہک سامیندن سوکرہ
 ارکان حربیہ عجمیہ اسویجرہ و استوفولہ
 دائیاردہ . اسپانیہ یونانستان و سنی آلیا
 تشکیلاتی چیرکہ موافق اولندہ .
 تشکیلات شامہ ایردکن سوکرہ
 مصطفیٰ سفیر اسویجرہ مأمود ایش
 وپورادہ یک فعال پروول اوبناشدر ہوتون
 حرب مدتی اسویجرہ کندیہ حندستان ملی
 ایور چالیستہ حندلی رولان ورور سوسی
 ویردیج . تورکریہ و ایہ آثار یافشاہ
 موافق اوش وپورولہ لایمکان معلوماتی
 اقتدر . عینی زمانہ . رجیو کیسہ لاردہ
 ہادی اہار و لاکسی اولندہ .
 ایلی . لوتیہ

انگلز ہر ہندساک مختلف ستفرندن
 ہریش سنہہ ہر ، مقدار کافی حندی پوجتی
 انتخاب ایدرور ہر تحصیل و تربیہ ایپونہ
 سکرت حسابہ انگلزیہ کمدنوں ہر ،
 ۱۸۸۸ سنہ افریحیہ سنہہ [پشاور] دہ تولد
 ایہ مصطفیٰ سفیر ہر پویاندہ ہوز اولان
 ہشدہ ایکن انگلز مأمود سیاسی طرفندن
 آغاب ایڈیک انگلزیہ اعزام اولیش
 کندیہ اول [لوژرہ] جواردہ کان
 [رابون] اسمتہ کرکدوشتر . پورادہ
 خصومی و رکبندہ دوت سنہ تحصیل کورہر .
 ہدہ [ایڈیوٹو] دہ ہرستہ چالیستہ و ق
 [اوسفورد] اسمتہ و تہیہ چلش لائش .
 ۱۹۰۵ سنہہ اوشفورد و دکی [لیٹن]
 قولایتہ کورہر ، دوت سنہ تحصیلدن
 سوکرہ پورادن شہادنامہ ایش .
 تکبند نفسانی متعاب کندیہ
 لوژرہ و دکی حندستان لغارتہ جاب ایشتر .
 اوج ضابطہ حوزوندہ انگلزیہ صادقی
 لایجنتہ و قال - ایبراطورک تاج و تختی
 تہاکہ ہر شہر پورکدوشی تقدردہ ہر
 خصوصتہ حیاتی بیہدہ دن چکیہ چکنہ
 راتر قرنی کریم اوژرہ تہیہ ایڈرہ لیش .
 پورکدوش سوکرہ ہر مدت [اوق فورد] دہ
 ستراحت ایش .
 ۱۹۱۰ سنہہ انگلزیہ حکومتی کندیہ
 صبرہ اعزام ایہ اوردہ عصر ملیورہ
 لیشک احوال و حرکاتی تجسسہ مأمود
 ایپیش . پورہ کندیستہ مصرہ ہر
 تحصیل کش ہر حندی مسلمان سفیر پروردک
 مفت اسلامیتدن بلاستفادہ ہوتون مخالفہ
 گردب چیشش . سنی ملیپروردک و سدا
 سندن [علی تہیہ کامل] ایہ یک زیادہ
 دوست اولشتر ا پوزنیہ ہرستہ قادار دوام
 ایش . ہدہ انگلزیہ عودتہ مشاہدات
 و تجسساتی اوژون راپورلہ حکومتہ
 پشیرش .
 ۱۹۱۱ سنہہ حندستانک [ہونا]
 والیسی ہر حندی آادشیت طرفندن
 آیلان ہونا ایہ لوژرہ لشدی . فرادہ
 موافق اولان قندل حندہ . بیبلان کتہیات
 تہیہ سنہہ ہرک آلمان دارالفنونندہ
 تحصیل کورہر [موولی دھار] نامدہ
 کچ اولدوشی آکلایشجہ انگلزیہ
 لسا دارالفنون تہذیبکی حندی ظلمون
 اورککہ بلاشتر . تا علیہ ہر ترک احوال
 و حرکاتی تجسس ایڈرہ مک ایور مصطفیٰ
 سفیری دھال آسناپ اعزام ایشتر .
 پورہ کندیستہ تحصیل کش ملیہ سوسوی
 پروردک شہور [ہایدلبرخ] دارالفنونہ
 دوامہ و تہذیبیہ اوردہ مسوود ہندلیارک
 اسوالیہ ایڈن تہذیبہ پاتلاش ہر پرمأمودیت
 پر پوجتی شہاد دوام ایڈکدن سوکرہ
 شام پولش ، سرقوم ، ہدہ [جاسون راج]
 و [ماہاروا] نامدہ ایکی کچ حندی

EK - 3

CASUSLUK SUÇUNDAN ÖLÜME MAHKUM EDİLEN
ANKARA'DA İDAM EDİLEN HİNTLİ İNGİLİZ CASUSU MUSTAFA SAGIR'IN
İNGİLİZ ALBAYI WOOD'A YAZDIĞI MEKTUBUN
İLGİ ÇEKİCİ KISIMLARININ İNGİLİZCE SURETİAngore, 13th 1921

My Dear Colonel Wood,

(...)

Please inform Lord Curson or who is the Foreign Minister for the time being might be and ask him to the Chief of the Imperial General Staff cable to the Military Governer of Malta. He would be able to take preventive measures at once.

In the first place, I am a British subject home from childhood onwards been brought up by them. If the Turks would have been as good to me as the English have been, Why, then I would have certainly worked for the former, with heart and soul.

In case they shoot or hang me before you get this letter, you know what to do, I'm sure he would have forgotten the promise you gave me if I lost my life in Anatolia.

(...)

The other day, certain questions were put to me by the court regarding Persia. I'm really to answer them with the greated pleasure if I perceive that such a course would better my position. I note with sorrow that my written statement to the Angora Foreign Office although full of valuable information, has not done me any good so far. My long personal connection with the British Foreign Office and vice-roy of India who was also a friend of mine, entitles me to speak with some authority on English politics.

(...)

If giving information, of the reverse of it, both had to the same result - death sentence- then, I think, it is much better to keep a silent tongue I say this with all respect and ask you to knitely note this technically I am dead man I suppose it is one of the privileges of a saying person to say freely what he feels.

May you live long and happy is the constant prayers of

Moustapha Saghir

EK-4

İSTİKLAL MAHKEMESİ TARAFINDAN CASUSLUK SUÇUNDAN ÖLÜME
MAHKUM EDİLEN ANKARA'DA ASILMAK SURETİYLE İDAM EDİLEN HİNTLİ
İNGİLİZ CASUSU M. SAGİR'İN İNGİLİZ ALBAYI WOOD'A YAZDIĞI MEKTUBUN
FOTOKOPİSİNİN TERCÜMESİ

ANKARA/13 Mart 1921

Sayın Albay Wood,

Sonum geldi, bir kaç güne kadar beni ya kurşuna dizecekler ya da asacaklar.

Lütfen Lord Kürzon'a veya şu andaki Dışişleri Bakanı her kimse ona kraliyet
Gnkur. Bşk. vasıtasıyla Malta'daki Askeri Vali'ye bir tel çekmesini söyleyin. Derhal
önleyici tedbirleri almağa muvaffak olabilir.

Bu mektubu aldığınız ana kadar beni kurşuna dizdikleri veya astıkları takdirde ne
yapılacağını biliyorsunuz ve Anadolu'da öldüğüm takdirde yapmağa söz vermiş olduğun-
uz hususu unutmadığınıza eminim. Şu son sözlerinizi hatırladığım zaman gözlerimden
yaşlar geldi. Bana "Sevgili oğlum, sana bir şey olduğu takdirde çok üzüleceğim" demiştin-
iz. Benimle sessizce el sıkışırken kendi gözlerinizin de nemlenmiş olduğunu hatırlıyor
musunuz? Bu mektubu göndermemeleri ihtimali hayli fazladır, fakat başıma gelenleri
başka kaynaklardan öğrenebilirsiniz. Lütfen, benim hakkımdaki ölüm cezasının tasdik ve
infaz edildiğini kat'i olarak öğrenmeden aşırı tedbirlere başvurmayınız. Ben hâla kendi
memleketlerinin eskisinden daha karışık bir hale geldiğini görmek istemeyen Türklerin
mevcudiyetine inanmaktayım.

Başkatibimiz Tıfhiye derhal yazmasını ve İstanbul'dan ayrıldığımı Yzb. Forrest ve
Maksin'e bildirmesini söyledim. Bunu yapıp yapmamış olduğunu merak ediyorum.

İngilizler hesabına çalışmak ve onların casus teşkilâtını İsviçre ve Prusya'da orga-
nize etmiş olmakla itham ediliyorum.

Daha evvel söylemiş olduğlarımı tekrar ederek kendimi tamamen hükümetin insa-
fına terk etmiş olduğumu ve kendimi korumak için ancak şu kadarlık söyleyeceğimi bildirdim.
Herşeyden evvel bir İngiliz teb'asıyım. Ve çocukluğumdan itibaren onlar tarafından
yetiştirildim. Şayet Türkler de bana İngilizler kadar iyi davranmış olsalardı, o takdirde
bütün kalbim ve ruhumla onlar için çalışırdım.

Ayrıca, Anadolu Hükümeti benim yüzümden hiç zarara uğramamıştır. Orada kaldı-
ğım takdirde böyle bir zarara uğrayacakları iddiası ise kanunen tartışılmaz. Mesela ben
cebimde dolu bir tabanca olduğu halde dolaşıyorum. Kimseye ateş etmedikçe veya öldür-
medikçe bu silahın bir cinayet vasıtası olarak kullanıldığı bir mahkemede ileri sürülemez.

Üçüncü husus olarak da, Anadolu Hükümeti Dışişleri Bakanlığı'na bazı konularda
çok faydalı bilgiler vermiş bulunmaktayım. Sadece Albay Nelson ve General Dramsond
şahısları hakkında vermiş olduğum detaylı bilgiler, suçsuzluğumu göstermeye kâfidir.

Geçen gün mahkemede bana İran hakkında bazı sorular sordular. İçinde bulun-
duğum durumun düzeleceğini bilsem, bu sualleri memnuniyetle cevaplandırmaya hazırım.
Ankara'daki Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiş olan yazılı ifade de çok kıymetli bilgiler ihti-
va etmesine rağmen, şimdiye kadar hiç bir fayda sağlamamış olduğunu üzülerek gördüm.
İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve bir arkadaşım olan Hindistan Valisi ile olan yakınlığım İngiliz
Politikası üzerinde az çok selâhiyetle konuşabilmemi sağlamaktadır.

Şayet malumat vermekle, vermemek aynı neticeye -ölüm cezasına- gittiği takdirde
de, ağzımı kapalı tutmayı tercih ederim. Bunları bütün samimiyetimle söylüyorum. Ve si-
zin de beni artık ölü bir adam olarak telâkki etmenizi istiyorum. Ölmekte olan bir insanın,
düşünderlerini serbestçe söyleyebilmesi onun hakkıdır.

Uzun ve mutlu bir hayat yaşamanız, Mustafa Sagir'in daimî dualarındandır.

EK- 4: Mustafa Sagir'in İngilizce Mektubunun Önemli Bölümlerinin Çevirisi

ATASE Arşivi, İstiklâl Harbi Albümü No: 8.

صغیرک محاکمہ ۵۵ .

اعدام ایدیلہ جکسہم سکوتہم ایدر

مصطفیٰ صغیر، جاسوسی کتبہ صحت آغاز ایدر بکن آئیغیر بارہمقدورہ جانیغیر

جنرال لیبون و جنرال درموندک شخصیتلری و حرکتی حقتہ کفصلام سربست برانقدقم ایچون کافی درلر بکن کون محکمہ طرفدن بکا ابراهہ دائرہ ہنن سنقر سوروندی . اگر بونک وضیعتی ایلشد برہمکنی بیسہم فوق العادہ ممنونیتہ جواب ویرمکہ حاضر . مع التأسف نظر دتہ تودیع ایدیورمکہ ، آنقرہ خارجہ و کالتہ تحریراً و پردیکم کدک قیستار معلوماتہ طولو نوظلم شمدی بہ قدر بکا هیچ برقلدہنی اتاج ایجدی . انکتہ خارجہ نظاریلہ عین زماندہ دوسہ بولوما . هندستان و ایسی ایلہ اولان اوزون و شخصی معارفم انکتیز سیاستی حقتہ بکا براز واقفانہ بحث ایتک صلاحیتی و بریور . اگر معلومات ویرمکہ یاخود ویرمکہ ہر ایکسی دہ عینی نتیجہ بہ منجر اولاجنہ کہ حکم اقدام - در . اوستالدہ ساکت قائلی دہا ایدر . بونی سزہ کمال حرمتہ سولیورم و اطلاق بی اولوش برادہ تانی ایشکیزی رجا ایدیورم . ظن ایدر کہ بولہ اولکدہ اولان برادکم حیاتی سربستہ سولیسی کندیستک بحق امتیازی در . طول عمرہ ممر و منوردا و غفلتکز مصطفیٰ صغیرک دعای دہیغیر .

مصطفیٰ صغیر

«انکتہ ایچون چالشی و انکتہ تک آلمایا اسویجرہ ، ایران و ایش مجتہدہ جاسوسلق تشکیلاتی نایس ایشک مہم بولویورم . اولجہ سولہ کاری تکرار ایدرک حکومتک مرحلہ تودیع نفس ایلورومقام مذرت و مدافعہ شونی علاوہ ایدیورم : ول اسردہ بن انکتیز بے سی ہم و چوققلقدن ری انکتیز طرفدن تریہ ایدلم . اگر توتکرر بکا انکتیزک ایدیوی قدر ایشک ایش اولہ ایدی شہہ سز و کند بیری ایچون قیورورجنہ چاپشیرم . نایا : آناطولی حکومتی ہم ایلدن هیچ بر ضرردہ دوجار اولاشدر . اگر ثادی آقمتہ مساعدہ ایدلش اولسی خاندہ نفاق ضرر ایدہ جکم مسئلہ سی موشہ بحث اولورسہ بودہ قانوناً نانشہ ایدلہ سز . مہلا : جبیدہ طولو برورورلہ کیدیورم نصال آلمدیجہ ، آنادیجہ یاخود برسی اولدورومدیکہ مجرد برسلاح آدم اولدیرمک ایچون استمال ایدیلہ بیکہ مسئلہ سی بر قانون محکمہ سہ تودیع اولومہماز .

نات : برچوق نطقہ لردن مفید معلومات و پردیکہ بولر آناطول خارجہ و کالتی ایچون ممکن اولان اک بولوک استفادہ بی موجب اولایلیرہ

دونکی اعدام

جاسوس مصطفیٰ صغیر اصلیدی

برونوک بر قلبه لك اعطوم فانه نصر ابره بر انجلیز عقیده منعت خرابه اولیور دی
 آشریه بی مملوناه تشبیهان ایچون کیش
 اولان مصطفیٰ صغیر جاسوسی استلال عکسک
 ورمش اولدی بی تراره تیار دون صباح زوال
 ساعت دوت بچقه فره اولان میدانده آسیدی
 فره اولانده لسا کن صوگرا پروک بر قلبه
 کوردنیور و نورولان دار آتای مصطفیٰ صغیر
 خیم اعلانی اعلان ایسیورده ، مصطفیٰ صغیر
 ایکی بچقه بولیس داترست جلب ایشلی و طغیر
 بولان امام آسیدی کندیت قیامت دییانه
 بولونمشیر
 مصطفیٰ صغیر بوند صوگره کاند کزایه برده
 استابورده کی انجلیز قولوسه لسه بر مکتوب

بازمی و حیضانه کی باور لک لول لوسه کوندولسی
 ترووسی ظهار ایله مقدر .
 بوند صوگره مصطفیٰ صغیر یایی کومکی
 کبره زاید زملرک مانطسی آئنده کرام اولان
 جاسوت کیم لصدو . مار آتایک اوکته کلنه
 کندیت بکمه کی سکی اولان جانی سویندی
 و حکم ترانک ایدرلی . حکم دن صوگر مصطفیٰ
 صغیر صبح خوشی صوگره بزرگ و مطارجه نامه
 اوزرین چیدی . ایکی دینله صوگره بوقون کزایه
 شکی چکن و جودنی تیراز اولدی ساکتورده
 احال کرک کندیت صوگره کندیت و خجایه . دن
 ایله قریبات خون بر لدری آبر ایپور لانی

EK-10

HAKİMİYETİ MİLLİYE GAZETESİ'NDE 25 MAYIS 1921 TARİHİNDE İNGİLİZ
CASUSU MUSTAFA SAGİR'İN İDAMI İLE İLGİLİ ÇIKAN HABERİN
TRANSKRİPSİYONU

"DÜNKÜ İDAM. CASUS MUSTAFA SAGİR ASILDI"

Büyük bir kalabalık İslam alemine kasd eden bu İngiliz hafiyesine lanet-i huvan oluyordu.

Ankara'ya pek mel'unâne teşebbüsât için gelmiş olan Mustaf Sagir casus İstiklal Mahkemesinin vermiş olduğu karara binaen dün sabah zevâli saat dört buçukta Karaoğlan meydanında asıldı. Karaoğlan'da imsaktan sonra büyük bir kalabalık görünüyor ve kurulan darağacı Mustafa Sagir'in haberi idamını ilân ediyordu. Mustafa Sagir iki buçukta Polis Dairesine celb edilmiş ve hazır bulunan imam efendi kendisine telkinat-ı diniyede bulunmuştur.

Mustafa Sagir bundan sonra kâğıt kalem isteyerek İstanbul'daki İngiliz konsolosuna kısa bir mektup yazmış ve hapishanedeki bavulunun konsolosa gönderilmesi arzusunu mazhar eylemiştir.

Bundan sonra Mustafa Sagir beyaz gömleği giyerek jandarmaların muhafazası altında Karaoğlan Caddesine getirilmiştir. Darağacının önüne gelince kendisine mahkemenin hükmü okunacağı söylendi ve hüküm kıraât edildi. Hükümden sonra Mustafa Sagir hiçbir şey söylemiyerek ve metanetle masa üzerine çıktı. İki dakika sonra bütün günahının satletini çeken vücudu biruh olarak sallanıyordu. Ahali gerek kendisine ve gerek kendisini bu hayata sevk edenlere lanet-i hun (öç) olarak ayrılıyordu.

(1) 11/10/21

A	1/1288
D	3
F	5-1

تاریخ 12/1/21

تغییرده استاجوله توزیع اینها این بیاناته نیک صورتی غیا بره آید
 بعضه عیاره در معنا یا کله تقدری اصلده موجودد - استاجوله
 غنیه له بره تکذیب اولمده - مذاکرات واقع به تأثیر
 ایچله ترتیب ایچسه اولمده قنا عتله مرتبده مقده تعقیبات
 بیاتیم / محدود مقده اولمده پدی بیله الی ادره پرایه
 قنا صایدیغین مودونه

نویسده - ایضا: کاراب
 ۲۲۷/۱۷/۲۱ ۲۸۹ د

بدر
 اولمده
 کله

۲۲۷/۱۷/۲۱
 11/10/21

«صورت»

نیانده بعضه معنیه مقده کله بیاناته یا تارسی: قنیه مقده
 قنیه مقده عیاره و سیاسی مقده انگلاره یا سولم ایچله
 ادره آنقده و کله دا استقلال کله ذک تر ایچله ایچله
 حکم ایچله بعضه صغیرک آنقده نیکه اولمده یا سولم
 مقده آقلام ایچله - مقده

F No: 5-2

Handwritten document with a circular stamp and a table.

Handwritten text (top):
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله
وآلِهِ الطيبين الطاهرين أجمعين
اللهم صل على سيدنا محمد وعلى
آله وصحبه أجمعين
اللهم صل على سيدنا محمد وعلى
آله وصحبه أجمعين

Stamp (center):
دولت قازاقستان
وزارت قوراماق و تارماق سار
بۇل قارار 2017 جۇمھۇرىيىتىنىڭ
15-ئاي 15-كۈنى تەييارلانغان

A	
D	
F	5-2

Handwritten text (bottom):
بۇ قارارنىڭ قوراماق ۋە تارماق سار
بۆلۈملىرىدە تەييارلانغانلىقىنى
ئىسپات قىلىش ئۈچۈن
بۇ قارارنىڭ قوراماق ۋە تارماق سار
بۆلۈملىرىدە تەييارلانغانلىقىنى
ئىسپات قىلىش ئۈچۈن
بۇ قارارنىڭ قوراماق ۋە تارماق سار
بۆلۈملىرىدە تەييارلانغانلىقىنى
ئىسپات قىلىش ئۈچۈن

F.No: 5-2

(۷)
 سون برتيا ما حوتنگ تاپونله تشکيلی اوقردو. دسفا يلا ائمدولا بوندره ده
 عرف برسانله استغفال ائلمک ادرمه برتياين احسان ايلشمه بوسلاي لئوردقه ايله
 انچه سون مخلصي بوسيانله اهل عهده شيايه مسلمانلاري نهرنگه بولمغه دعوت ايلد محرم ربه قورلان
 طابصه نصيقت بولان کوي بائستلا نورد بولانله طاروني و اوقردو له سندن بولان بوندره
 خارجد بطلان ايراداري بولونله مسلمان کوي ائنده تامله جهت ايلشمه سوندر
 مزي هاشمي ائمه بولون بريد ائله حذوق کوي ائسه ادره مسلمان هغد جه حسي کعه نگه باشنده
 ائله دصده بوندره رقب بوندره لاکر مئده وگر چنان ولسيت حوده چنا بولانله بولکان
 ودرده بوندره ده بولنگ حاشيت و استقلالی زيور و ائدر لاجل دساي زواصل ائدر
 دصده بول حوده ائله ده مخلص و اولنگ ائره ائره ائمه بولان بر حاشي و ائله وگر
 نصيقت صيرتک اعتراف ائله ائله سون بول بولان بول بولان بول بولان بول بولان بول بولان

A. / 4293		U. 3		E. 5-3	
<p>تورکیا پروکلمنت مجلس حکومتی واسطه مرکزی القدیہ تاریخ القیدیہ ساعت آیان مایور ایران مایور</p>					
تاریخ	ساعت	شمسی	قمری	لومبروس	جی
<p>انکاران حاکمہ</p> <p>اجتہاد الیہا حلوی حسابہ جا سولنے اسلامیدہ۔ صبرن ایفا ایفیکہ دھالیہ دایمہ انتیکہ معاصد لہو لہو اوقدہ جو قودہ لہو لہو الفہ سیرن لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو بریلک اظہر رہہ لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو لہو باجہ سہ لہو حسابہ دہ لہو</p>					عدد

F.No: 5-3

(۵) تاریخ و احوال اهل بیت علیهم السلام
 در این کتاب که در بیان احوال و تاریخ اهل بیت علیهم السلام است
 در این کتاب که در بیان احوال و تاریخ اهل بیت علیهم السلام است
 در این کتاب که در بیان احوال و تاریخ اهل بیت علیهم السلام است
 در این کتاب که در بیان احوال و تاریخ اهل بیت علیهم السلام است
 در این کتاب که در بیان احوال و تاریخ اهل بیت علیهم السلام است
 در این کتاب که در بیان احوال و تاریخ اهل بیت علیهم السلام است
 در این کتاب که در بیان احوال و تاریخ اهل بیت علیهم السلام است
 در این کتاب که در بیان احوال و تاریخ اهل بیت علیهم السلام است
 در این کتاب که در بیان احوال و تاریخ اهل بیت علیهم السلام است
 در این کتاب که در بیان احوال و تاریخ اهل بیت علیهم السلام است

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على سيدنا محمد
 وآله الطيبين الطاهرين
 اجمعين

1-420

(*) توركيا

بويوك ملت مجلسى حكومتى

ازكان حرييه عموميه رايلى

آقره	4	3	5	
۳۲۷				شعبه د.ه

اعلان مبدعه محمد

استانولده مملكتلى بىر حلقه بىر امضالانده اولمده اكن فطحه
 بيانامه طبع اولميشده . برنجيسى : حاكم سرت ائمه ائمه ائمه
 ايدى اولموشده . انا طولى ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 مسلمانانده بىر بايله ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 بايزيد . و ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه

ايجيسى : مملكتلى ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه

ايجيسى بيانامه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه

ايجيسى ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه
 ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه ائمه

ص

İSTANBUL HÜKÜMETİ TARAFINDAN CASUS MUSTAFA SAGİR'E
VERİLEN KİMLİK KARTININ FOTOĞRAFLI SURETİ

Fotoğrafı merbut Mustafa Sagir Bey Hindistan Hilâfet Hey'eti İstanbul Murahhası olup fevkalade şayan-ı itimat olduğuna dair işbu vesika ita kılındı.

Kaydedilmiştir. 23.11.36
İstihbarat Zabiti
Şevket

15 Teşrin-i Sani 36

İNGİLİZ CASUSU MUSTAFA SAGİR'İN ALBAY WOOD'A YAZDIĞI
MEKTUBUN FOTOĞRAFLARI
FOTO - 2

